

Алла Виговська

ДІАЛОГ ВЕЛИКИХ ГУМАНІСТІВ: ОБРАЗ ПРОПАЩОЇ ЖІНКИ В РОМАНАХ ПАНАСА МИРНОГО І ЛЬВА ТОЛСТОГО

Стаття присвячена актуальній проблемі сучасної літературознавчої науки – компаративному аналізу двох визначних творів української і російської реалістичної прози II половини XIX століття – романів Панаса Мирного «Повія» і Льва Толстого «Воскресіння». Творці досліджуваних шедеврів про трагічну долю пропашої жінки в буржуазному суспільстві підійшли до вирішення проблеми з гуманістичних позицій, розкриваючи як соціальні, так і глибоко особистісні причини, які обумовили моральне падіння і подальшу деградацію юних героїнь. У статті розкрито історію написання романів, авторське кредо письменників, проаналізовано жанрову природу творів, з'ясовано, в чому виявляється новаторський характер образів Христини Притики і Катерини Маслової, майстерність психологічного аналізу у відтворенні їхнього внутрішнього світу, проведено необхідні паралелі на всіх рівнях, передбачених специфікою компаративного аналізу.

Ключові слова: компаративний аналіз, пропаша жінка, роман, новаторський характер образів, психологічний аналіз.

О. Т. Гончар у статті «Перший симфоніст української прози», визначаючи місце творчого доробку Панаса Мирного і його роману «Повія» в українському і світовому літературному процесі, писав: «Роман «Повія», безперечно, є надбання не лише однієї національної літератури, перед нами художня вартість світового виміру...» [2, с. 71]. Роман цей про трагедію жінки в умовах буржуазного суспільства, де нелюдськість виявляє себе в найгрубіших і найпотворніших формах. Епічний талант Панаса Мирного розкривається у творі особливо глибоко і всебічно. Під час його читання несамохіть виникає уявна паралель із «Воскресінням» Толстого, «спадають на думку інші шедеври світової літератури, присвячені жінці» [2, с. 69].

Тема пропашої жінки хвилювала багатьох письменників – представників різних літератур світу. Всі вони осмислювали й інтерпретували її залежно від своїх ідейних, етичних і естетичних переконань. У західноєвропейській літературі II пол. XIX ст. ця тема представлена іменами братів Гонкур, О. Бальзака, Е. Золя, О. Мірбо, А. Доде, Г. Мопассана та ін.

В українській літературі долю жінки «супільного дна» розкривали М. Омелькович («П'яниця»), І. Нечуй-Левицький («Пропаші»), Любов Яновська («Городянка»), у російській – П. Засодимський, І. Ясинський, Вс. Крестовський, С. Семенов, О. Купрін, Ф. Достоєвський, Л. Толстой. Вони бачили в повії не «пропашу», а людину, яка з певних об'єктивних обставин, часто незалежних від її волі і різних суб'єктивних намірів, опинилася за межами моралі суспільства.

Надзвичайно глибокою соціальною та психологічною мотивацією поведінки героїнь – пропаших жінок відзначаються романи Панаса Мирного «Повія» і Льва Толстого «Воскресіння», у яких автори досягли високої правдивості й великої сили художнього узагальнення.

Назви романів – глибоко символічні. Щоб досягнути їхній глибинний філософський підтекст, необхідно вдатися до аналізу світоглядних позицій митців, з'ясувати ті завдання, які вони ставили перед собою в процесі роботи над художніми полотнами. Мету свого роману Панас Мирний визначив так: «...виставити пролетарку <...> в минулому просту селянську дівчину, показати її побут в селі (I ч.), в місті (II ч.), на слизькому шляху (III ч.), попідтинню (IV ч.)» [4, с. 12]. Письменник давно задумувався над жіночою долею, йому боліло, що тогочасне суспільство зробило із жінки рабу-невільницю. Про це свідчать його щоденникові нотатки.

Результатом сорокарічної праці літератора і став роман «Повія», де на широкому соціальному фоні пореформеної дійсності II п. XIX ст. художньо досліджується трагічна історія життя селянської дівчини Христини Притики, яку неймовірно тяжкі життєві обставини штовхнули на слизький шлях і призвели до загибелі. У листі митця до М. Старицького від 15.XI.1881 р. читаємо: «Гуртом усю працю я назвав «Повія». Цією назвою народ охрестив без пристановища тиняючих людей, а найбільше усього проститутток. Вона ж взагалі обіймає і всі частинні назвиська, через те я й зостановився на цьому слові» [4, с. 4–5]. Відтворюючи життєву трагедію головної героїні, Панас Мирний розкриває

її детермінованість суспільними умовами пореформеної доби, показує процес капіталізації українського села і міста, викриває гнобителів-куркулів, крамарів, чиновників-земців, «народолюбців-лібералів» і загалом усю мерзенну систему царської бюрократії. Життєву одісею Христі письменник подає не як індивідуальну, а як типову історію перетворення хазяйської дочки спочатку на наймичку, а потім і на повію.

Назва роману Толстого теж глибоко символічна. Задуманий як «конецька повість» про розкаяння і моральне очищення шляхтича, який, упізнавши в підсудній проститутці зваблену ним колись вихованку своїх родичів, вирішив спокутувати свій гріх і одружитися з нею, роман переріс у широке епічне полотно, в якому моралістична історія стала сюжетним ядром, що обросло вагомою соціальною плоттю. Геніальному художникові були тісними рамки морально-психологічної повісті. Він прагнув відверто заявити про кардинальні зміни у своєму світогляді, про остаточний розрив із привілейованим дворянським класом і перехід на позиції багатомільйонного російського селянства. Митець створює соціальний роман, розкриваючи перед читачами весь механізм державної машини гноблення таких, як Маслова, ставить питання про долю людини, її місце в суспільстві, про ставлення держави, релігії і права до особистості. Його хвилює перспектива «воскресіння», тобто духовного відродження суто людського в людській душі, обтяженій гріхами, в умовах російської дійсності кінця XIX ст.

Обидва письменники працювали над своїми романами майже одночасно. Тож не дивно, що їх хвилювали найбільш актуальні проблеми історичної доби: соціальна нерівність, безземелля селян, що призводило до їхнього зубожіння і пролетаризації, свавілля бюрократично-чиновницького апарату, й осмислювали їх митці на основі демократичних гуманістичних основ народної моралі.

За жанром твори – соціально-психологічні романи. Головна увага авторів спрямована на соціальне дослідження дійсності, що поєднується із психологічним аналізом поведінки персонажів. Автор «Воскресіння» на той час уже зарекомендував себе геніальним психологом, який із неабиякою художньою силою зумів передати в романах «Війна і мир», «Анна Кареніна» діалектику людської душі.

Панас Мирний також у творі «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» заявив про себе як про майстра реалістичного психологічного аналізу. В романі «Повія», який уважав вершинним у своєму доробку, письменник сконцентрував

свої зусилля на відтворенні внутрішнього світу героїв, заглибленні в психологічні процеси людини з метою розкриття найсокровенніших глибин її душі, пов'язуючи його з нещадною критикою і запереченням основ несправедливої соціальної дійсності.

Образи головних героїв порівнюваних творів були новими й унікальними і в українській, і в російській літературі, бо до них зображення пропавших жінок мало моралізаторсько-агітаційний характер і служило вирішенню проблем емансипації.

Історія стосунків головних персонажів роману – князя Д. Нехлюдова і К. Маслової – водночас і типова, і виняткова. Шляхтич, столичний аристократ граф Толстой дуже добре знав, наскільки типова ця історія для життя панівних класів із їхньою холодною байдужістю і зневагою до людини з народу. Винятковим було рішення шляхтича-спокусника, що пережив сильне душевне потрясіння після зустрічі в суді із жертвою своєї сліпої пристрасті, одружитися, щоб спокутувати свою провину перед нею. Цей благородний учинок дав поштовх до духовного відродження – «воскресіння» душ і винуватця трагедії, і його жертви. Але якщо «воскресіння» Нехлюдова обумовлене усвідомленням провини і бажанням виправити помилку, то духовне відродження головної героїні зумовлене не стільки шляхетним учинком князя, скільки благодатним впливом революціонерів, із якими її звела доля по дорозі на каторгу й чиїми ідеями вона пройнялася.

Новаторський характер образу Христі найповніше виявився в тому, що це був один із перших в українській прозі складний соціальний жіночий тип. Якщо героїні творів Г. Квітки-Основ'яненка, І. Нечуя-Левицького, Марка Вовчка розкривалися як люди одного почуття, то образ Христини більш об'ємний, стереоскопічний, відзначається більш тонкою душевною організацією, складнішою гамою почуттів. Він належить до найпрекрасніших жіночих образів в українській і світовій літературі. Написаний рукою справжнього майстра, вражає переконливою життєвою правдою, глибоким проникненням у найпотаємніші глибини жіночої психіки. Христя Притика – селянська дитина, росла хоч і у злигоднях, проте не була обділена ні материнською, ні батьківською любов'ю. Смерть батька-господаря і годувальника перевернула життя родини Притик, примусила життєрадісну юнку по-новому глянути на світ, збагнути своє залежне становище в суспільстві.

Катюшу називали «врятованою». Це означало, що після народження її не заморили голо-

дом, як зайвий тягар, що заважає працювати (у її матері так померло досі п'ятеро дітей). Коли її мати, прислужниця в поміщицькому маєтку, померла, трирічну Катю забрали до себе одинокі сестри-поміщиці і виростили як напівпокоївку-напіввихованку. Так вона прожила перші шістнадцять років.

Керуючись засадами народної моралі, Христя прагне чесною працею заробляти на життя і собі, і матері. У наймах вона старанно трудиться з ранку до вечора, виконуючи всі забаганки деспотичного самодура Загнибіди. Його залицання огидні їй, вона з обуренням сприймає його пропозицію стати коханкою. Чиста, щира душа героїні прагне справжнього кохання, не уявляє близькості без цього.

Катюша, що виросла в панських покоях і звикла до необтяжливих обов'язків хатньої служниці, цурається виснажливої фізичної праці. Ні одруження із селянином, ні робота прачки не приваблюють її. Дівчина шукає місця хатньої прислуги, її, як і Христю, обурюють домагання одружених хазяїв. Вона дає їм рішучу відсіч і внаслідок цього втрачає роботу, залишається без засобів до існування.

І Катюша, і Христя наділені здатністю глибоко, вірно любити, але кохання в обох героїнь нещасливе. Це було причиною життєвої трагедії. Дівчата полюбили чоловіків, що належали до вищого соціального стану, і стали жертвами їхнього бездушного егоїзму та тваринної пристрасті. Починалося кохання Масової і Нехлюдова як чистий платонічний роман, як злиття споріднених юних душ напередодні Великодня. Толстой пише: «В любви между мужчиной и женщиной бывает всегда одна минута, когда любовь эта доходит до того зенита, когда нет в ней ничего сознательного, рассудочного и нет ничего чувственного. Такой минутой была для Нехлюдова эта ночь – светло Христова воскресения» [5, с. 52]. Але прекрасна романтична прелюдія першого кохання набуває трагічного звучання під час другого приїзду молодого офіцера до гостинних тіточок. Дослідник творчості Толстого В. Кулешов безспідставно стверджував, що в Нехлюдові завжди жили і боролися дві людини: одна природна, щира, добра, інша – штучна, світська, удавана. Якщо під час першої зустрічі з Катюшею він виступає людиною щирих душевних поривів, то під час другої, фатальної для обох, – як бездушний жорстокий егоїст, у душі якого завмер голос Бога, голос совісті і запанувала аристократична, полкова мораль, яка звільняла його від усіх етичних обмежень. Герой усвідомлює ницість свого вчинку, але «штучна» людина рішуче перемагає

його істинне «я»: «Тут еще была возможность борьбы, хоть слабо, но еще слышен был голос истинной любви к ней, который говорил ему о ней, о ее чувствах, об ее жизни. Другой же голос говорил: смотри, пропустишь свое наслаждение, свое счастье. И вот этот второй голос заглушил первый» [5, с. 53]. Нехлюдов «знал, что то, что он делает, – дурно, но животное чувство, вырвавшееся из-за прежнего чувства хорошей любви к ней, овладело им и царило одно, ничего другого не признавая» [5, с. 54]. Дізнавшись про вагітність вихованки, поміщиці вигнали її, і вона постала перед дилемою: або тяжкою фізичною працею заробляти собі на прожиття, або стати однією з утриманок «закладу для розваг». Маслова обирає другий шлях, повторюючи долю своєї матері.

Обранцем Христі був панич Проценко, що квартирував у Рубця. Панас Мирний відтворює кристалічно чисті, благородні, часом наївні дівочі почуття. Героїня зачарована ставленням до неї панича, його увагою, ласкою. Письменник майстерно підкреслює контраст між зовнішньою привабливістю панича та його внутрішньою хижацькою суттю: «Лоб широкий, високий, з мрамору виточений, і на ньому над очима неначе дві бархатки, чорніло дві брови» [3, с. 158]. Перед нами типовий представник різночинної інтелігенції, дрібний чиновник, «народолюбець-ліберал», який у період пореформеного терору різко відмежується від своїх юнацьких захоплень і стає у фіналі роману одним із вірнопідданих стовпів царського уряду. Прикриваючись ідеалами народництва і свободолюбства, цей боягузливий кар'єрист, егоїст, лицемір і розпусник звабив Христю, малюючи перед нею картини майбутнього щасливого подружжя, а коли зганьблену наймичку ревнива хазяйка виганяє на вулицю, він не заступився за неї, не допоміг.

Якщо князь Д. Нехлюдов, переживши катарсис після зустрічі з Масловою на суді, духовно віродився, зрікся свого класу і зробив усе, щоб спокутувати свою провину перед Катюшею, то Проценко поступово морально zdeградував, зрадив ідеали народницької юності, вигідно одружився і зробив блискучу кар'єру – став одним із тих, хто вірою і правдою служить тому ладу, котрий прирік на загибель Христю і Катюшу.

Споріднює героїнь романів Мирного і Толстого і те, що обидві потрапляють під слідство і стають невинними жертвами царського правосуддя. Христіна Притика була виправдана, але поплатилася смертю найдорожчої людини – матері, котра не перенесла ганьби, що впала на

доччину голову і заплямувала чесне ім'я родини. Судовий процес над Масловою під пером Льва Толстого перетворився на грізний звинувачувальний акт усього соціального ладу тогочасної Росії. «Суд, – говорить Нехлюдов, – есть только административное орудие для поддержания существующего порядка вещей, выгодного нашему сословию» [5, с. 280]. Сцени суду, написані з великою майстерністю, переконують читача в тому, що суд перетворився на «комедію суда», де замість захисту прав людини здійснюється наруга над нею. І в суді, і у в'язниці ми зустрічаємо людей, що стали жертвами несправедливої і безсердечної влади. Це Меньшов, засуджений за злочин – підпал будинку шинкаря, якого він не робив, це 130 селян, яких тривалий час утримують під вартою за прострочені паспорти, бо не знають, що з ними чинити далі. «Всех этих людей хватили, запирали или ссылали совсем не потому, что эти люди нарушали справедливость или совершали беззакония, а только потому, что они мешали чиновникам и богатым владеть тем богатством, которое они собирали с народа» [5, с. 261], – до такого висновку переконливо підводить нас письменник.

І Христя, і Катюша глибоко усвідомлюють і тяжко переживають своє падіння. Ставши повіями, вони випивають, щоб заглушити голос совісті і забути. Христя так характеризує своє становище: «Як та безпарна птиця ношуся від деревини до деревини, від гілки до гілки, де б зобачити чуже гніздо і пересидіти в ньому ніч темну... Хіба це життя?.. Хіба такого життя мені бажалося?» [3, с. 353]; «Хто вона? Усякий товар має свою ціну, а вона, як та іграшка, переходить з рук в руки. Ніхто її не питає, що вона стоє. Стрічне й поперечне, бере її, пограється, полюбується й кине. Доки ж так буде? Поки одлетить її краса молода, її врода красна. А там?.. Прокляте життя! Собака доля!» [3, с. 381]. Панас Мирний показує, що життєвий шлях Христини – типове явище для тогочасного суспільства. Про це свідчить і образ Христининої подруги Марини.

Толстой теж наголошує на типовості цього ганебного явища: «И с тех пор началась для Маслоной та жизнь хронического преступления заповедей божеских и человеческих, которая ведется сотнями и сотнями тысяч женщин не только с разрешения, но под покровительством правительственной власти, озабоченной благом своих граждан, и кончается для девяти из десяти мучительными болезнями, преждевременной дряхлостью и смертью» [5, с. 12–13].

Обидва письменники підкреслюють моральну вищість своїх героїнь над представника-

ми панівного класу. Пройшовши пекельні кола злигоднів, приниження, ганьби, вони зберігають у душі добрі, людяні почуття. Христя щиро співчуває Загнібідисі, Мар'ї, Марині, не залишає її байдужою доля Довбні й Колісника, прикро вражає брутальне ставлення Колісника до селян, вона прагне правди, але реальних можливостей утвердитися в цьому світі в неї немає. Панас Мирний реалістично змальовує сумний фінал життєвої одиссеї Христини Притики: позбавлена усіляких засобів існування, вигнана жидом-шинкарем зі своєї хати, вона замерзає. Але в передсмертному маренні мріє про щасливе життя, власне господарство, про можливість бути корисною людям. Отже, в її душі зберігся той душевний потенціал, який за інших, більш сприятливих обставин, міг би стати основою її духовного відродження.

Маслова теж змальована любовно, теплими і чистими фарбами. Тільки генію Толстого було під силу, зобразивши Катюшу в усій чарівності першого справжнього почуття, показати її потім у чаду п'яних пристрастей будинку розпустити, камері в'язниці, не приховуючи того, як відбився на її душі цей бруд і приниження, і в той самий час переконливо зобразити, що це страшне життя не вбило в ній доброго ставлення до людей. І коли героїня потрапила в середовище революціонерів, які поцінують її як людину, в ній поступово відроджуються найкращі якості. Відбувається воскресіння душі.

Письменники-психологи Панас Мирний і Лев Толстой створили шедеври світової літератури, в яких піднялися до високого рівня художньої майстерності в створенні глибоко типових характерів з їхнім духовним багатством і самобутнім внутрішнім світом. Якщо ж проаналізувати шлях, яким кожен із митців ішов до вершини, то виявиться, що в мистецькій практиці є те, що їх споріднює, і те, чим манера письма одного відрізняється від іншого.

Основну увагу Толстого завжди привертала внутрішній світ людини, діалектика її розуму і почуття. Показовим є щоденниковий запис письменника від 17.05.1896 року, зроблений під час роботи над «Воскресінням»: «Главная цель искусства <...> высказать правду о душе человека, высказать такие тайны, которые нельзя высказать простым словом <...>. Искусство есть микроскоп, который наводит художник на тайны своей души и показывает эти общие всем тайны людям» [6, с. 524]. Геніальне розкриття людської душі, психологічних процесів у ній, що зумовлюють сутність стосунків між людьми, є його величезною заслугою.

З усією повнотою і переконливістю митець відтворює процес духовного розвитку головних героїв – Д. Нехлюдова і К. Маслової. Динаміка їхніх характерів подана відповідно до сформульованого у цей час естетичного принципу «текучести человека», впевненості в тому, що кожній людині притаманні можливості бути кожною новою миті іншою. Розвиток духовного життя Катюші Маслової ґрунтується не на випадкових і довільних внутрішніх імпульсах, а відбувається закономірно, у зв'язку з виходом героїні зі світу страждань і принижень в середовище, де до неї ставляться по-людськи, з любов'ю й увагою.

Дослідники творчості Толстого наголошують, що мистецтво психологічного аналізу в останньому романі художника відзначається рисами, які суттєво відрізняють його від попередніх романів і повістей 1880-х років. Неперевершений майстер психологізму, Л. Толстой залишився ним і у «Воскресінні», але в діалектиці душі його вже цікавить не стільки зв'язок психічних явищ, скільки боротьба протилежних почуттів. Особистість зі складною душевною організацією, зображена в дії, в зіткненні з іншими людьми, суспільством, – такий герой приваблює автора. В останньому романі це люди, що переживають гостру духовну кризу. Справжнім відкриттям Толстого-художника став образ героїні з народу Катюші Маслової. Історія її життя, морального падіння і «воскресіння» розповідається просто й суворо. Складність, невизначеність, заплутаність почуттів, притаманна багатьом героям письменника, в переживаннях Катюші відсутня. Це обумовлене не бідністю чи примітивністю її внутрішнього світу, а тим, що, малюючи її, Л. Толстой скористався іншим способом розкриття характеру – не «діалектикою душі», а принципом змалювання внутрішнього світу героїні через зображення внутрішніх проявів психіки у вчинках, сценах, портретних характеристиках. Ця форма психологічного аналізу вперше стала домінантною саме в останньому романі письменника. Малюючи свою героїню як людину, здатну глибоко відчувати і страждати, автор так передає внутрішнє потрясіння Маслової під час читання судового вироку: вона «то *вздрагивала* и как бы *хотела возражать, краснела* и потом *тяжело вздыхала, переменяла положение рук, оглядывалась* и опять *устанавлилась* на чтеца» [5, с. 12–13].

Віртуозно Л. Толстой розповідає історію простої доброї жінки, яка внаслідок нелюдських умов життя потрапила на дно, але зуміла зберегти неабиякі душевні якості і тому змогла піднятися, знову стати повноцінною людиною.

Переконливість і сила зображеного митцем «воскресіння» полягає в тому, що воно представлено не тільки як результат морального самовдосконалення героїні, а і як наслідок соціального переродження. Саме тому вирішальну роль відіграв не самовідданий учинок Нехлюдова, а спілкування Катюші з революціонерами, що мало на неї «решительное и самое благотворное влияние» [5, с. 272]. Духовне відродження героїні переконливо ілюструють і її портретні характеристики, в яких Л. Толстой детально і динамічно відтворює не тільки характерні риси її зовнішності (блискучі чорні очі, наче чорна смородина, кучеряве чорне волосся, маленькі енергійні руки), а й найменші зміни в них. Так створюється живий рухливий портрет, у якому психологія персонажа невіддільна від його зовнішніх проявів.

Іван Білик стверджував, що сучасному українському письменникові «багато буде діла <...> і коло душі, і коло людського серця: йому прийдеться зазирнути в їх темну таємницю, щоб переказати світу, що там діється» [1, с. 25]. Творчо використавши творчі надбання Л. Толстого, Панас Мирний створив свою неповторну манеру психологічного письма, яка набула найповнішого втілення в романі «Повія». Як і Л. Толстой у «Воскресінні», він зорієнтувався на другий, за висловом М. Чернишевського, напрям психологічного аналізу, який передбачає художнє дослідження впливу соціального середовища на формування характерів героїв. М. П. Пивоваров у дослідженні «Майстерність психологічного аналізу (роман «Повія» Панаса Мирного)» вказує, що у виявленні душевного стану персонажа в Панаса Мирного відіграють значну роль соціальні й особисті симпатії, «письменник стежить за процесом розвитку почуттів, постійно вдаючись до аналізу найтонших душевних порухів. Відтворюючи природний процес розвитку людського почуття <...>, П. Мирний ставить своїх героїв у такі життєві обставини і зіткнення, які зумовлюють зигзагоподібність його плину» [4, с. 17]. Таким чином, почуття людини митець відтворює у постійному діалектичному русі. Художня палітра психологізму в романі «Повія» дуже багата. Він майстерно використовує весь арсенал засобів психологічного дослідження внутрішнього світу героїв. Це передовсім внутрішня мова персонажів у її найрізноманітніших формах: внутрішні монологи, діалоги, роздуми, ліричні відступи, непрямі авторські характеристики, психологічний портрет, психологічний пейзаж, відтворення внутрішнього стану героя через сон, передсмертні видіння, психологічна самохарактерис-

тика персонажа. Але найбільшого художнього ефекту в розкритті духовного світу героїні письменник досягає, активно використовуючи внутрішню мову персонажа, майстерно поєднуючи різні форми психологічного аналізу в межах одного епізоду. Показовим у цьому плані є розлогий внутрішній монолог Христі, який відбиває складну гаму суперечливих почуттів у душі закоханої дівчини. Тут і внутрішній монолог героїні («Невже і з нею так буде, як вона покохає? А буде! Он і Мар'я скільки-то горя зазнала через те кохання»), і потік суперечливих думок і почуттів, які раптово виникають («Не хочу, не хочу ж я тебе знати, гірка людська муко! Скільки ти людей понівечила, скільки їх душ запакувала!») [3, с. 231], а разом із тим відрада, жаль і надія на щастя, й окличні інтонації осуду й каяття. Все це сприяє відтворенню діалектики душевного руху героїні в найтонших його проявах.

У романах Панаса Мирного «Повія» і Льва Толстого «Воскресіння» з передових гуманістичних позицій відтворюються найактуальніші проблеми епохи, утверджуються принципи багатопланової системи організації соціально-психологічного роману, тонко і правдиво змальовуються складний і суперечливий внутрішній світ героїв. Усе це визначає видатне місце творів у світовому літературному процесі.

Література

1. Білик І. Перегляд літературних новин / І. Білик // Історія української літературної критики та літературознавства : хрестоматія : у 3 кн. / упоряд. М. П. Федченко. – Кн. 2 : Українська літературна критика та літературознавство 2-ої половини XIX – початку XX ст. – К. : Либідь, 1997. – 432 с.
2. Гончар О. Перший симфоніст української прози / Гончар О. Письменницькі роздуми : літературно-критичні статті / Олесь Гончар. – К. : Дніпро, 1980. – С. 69–71.
3. Мирний Панас. Твори : у 5 т. / Панас Мирний. – К. : Вид-во АН УРСР, 1955. – Т. 3. – 417 с.
4. Пивоваров М. Майстерність психологічного аналізу (роман «Повія» Панаса Мирного) / М. Пивоваров. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – 124 с.
5. Толстой Л. Воскресение / Л. Толстой. – Х. : Прапор, 1986. – 386 с. : ил.
6. Толстой Л. Что такое искусство? / Л. Толстой. – М. : Современник, 1985. – 592 с., портр. – (Б-ка «Любителям рос. словесности. Из лит. наследия»).

Alla Vygovska

DIALOGUE OF GREAT HUMANISTS: THE IMAGE OF A “FALLEN” WOMAN IN THE NOVELS BY PANAS MYRNYI AND LEO TOLSTOI

The article deals with an urgent problem of contemporary history of literature – comparative analyses of two outstanding works of Ukrainian and Russian realistic prose of the second part of 19th century – novels “Poviya” by Panas Myrny and “Voskresinnya” by Lev Tolstoy. Authors studied the masterpieces about tragic fallen woman fate in bourgeois society came to the problem with humanistic position revealing as social as deeply personal reasons that led to moral decline and young heroines further degradations. In the article the history of writing novels, the author’s creed writers were revealed, the genre of works was analyzed, what turns innovative nature of images Christina Prytka and Kateryna Maslova, psychological analysis skills in representing their inner world was found, the necessary parallels at all level provided comparative analysis specifics were conducted.

Keywords: comparative analyses, fallen woman, novels, innovative nature of images, psychological analyses.

Алла Визговская

ДИАЛОГ ВЕЛИКИХ ГУМАНИСТОВ: ОБРАЗ ПАДШЕЙ ЖЕНЩИНЫ В РОМАНАХ ПАНАСА МИРНОГО И ЛЬВА ТОЛСТОГО

Статья посвящена актуальной проблеме литературоведения – компаративному анализу двух выдающихся произведений украинской и русской реалистической прозы II половины XIX века – романов Панаса Мирного «Повия» и Льва Толстого «Воскресение». Творцы исследуемых шедевров о трагической судьбе падшей женщины в буржуазном обществе подошли к решению проблемы с гуманистических позиций, раскрывая как социальные, так и глубоко личностные причины, обусловившие моральное падение и дальнейшую деградацию юных героинь. В статье раскрыта история написания романов, авторское кредо писателей, проанализированы жанровая природа произведений, мастерство психологического анализа в воспроизведении внутреннего мира героинь, проведены необходимые параллели на всех уровнях, предусмотренных спецификой компаративного анализа.

Ключевые слова: компаративный анализ, падшая женщина, роман, новаторский характер образов, психологический анализ.

Надійшла до редакції: 13.11.2014 р.

